

BUDAPESTI MŰSZAKI EGYETEM
Anyagtudomány és Technológia Tanszék

Anyagtudomány(szig1) féléves házi feladat

Acélgyártó eljárások

Thiele Ádám
WTOSJ2

Budapest, 2011

TARTALOM

1. Az acélgéártási folyamatok fizikai-kémiai alapjai	3
1.1. Termodinamikai alapok	3
1.1.1. <i>A tömeghatás törvénye és a kémiai reakciók egyensúlyi állandója</i>	3
1.1.2. <i>Aktivitás, koncentráció</i>	3
1.1.3. <i>A kémiai reakciók termodinamikája</i>	4
1.1.4. <i>Megoszlási törvény</i>	6
1.1.5. <i>Az elemek acélfázisban történő oldódása</i>	6
1.2. Reakciókinetikai alapok	7
2. Az acélgéártás legfőbb folyamatai	7
2.1. Frissítés	7
2.2. Deoxidálás	7
2.2.1. <i>Kicsapásos deoxidálás</i>	8
2.2.2. <i>Diffúziós deoxidálás</i>	8
2.2.3. <i>Deoxidálás vákuumban</i>	9
3. Történelmi acélgéártó eljárások	9
3.1. Meteorvasak	9
3.2. Bucavas előállítás	9
3.3. Frisztüzi acélgéártás	9
3.4. Kavaró eljárás	10
3.5. Tégelyacélgéártás	10
3.6. Szélfrissítéses konverteres acélgéártás	10
3.6.1. <i>Bessemer-eljárás</i>	10
3.6.2. <i>Thomas-eljárás</i>	11
4. Modern acélgéártó eljárások	11
4.1. Direkt módszerű acélgéártási eljárások	12
4.1.1. <i>Direkt redukációs eljárások</i>	12
4.1.2. <i>Olvadék redukációs eljárások</i>	12
4.2. Nyersvas alapú acélgéártási eljárások	12
4.2.1. <i>Siemens-Martin eljárás</i>	12
4.2.2. <i>Oxigén befúvásos konverteres acélgéártás (LD)</i>	13
4.2.3. <i>Elektroacélgéártás</i>	13
4.2.4. <i>Különleges acélgéártó eljárások és finomító eljárások</i>	14
5. Felhasznált irodalom	14

1. Az acélgyártási folyamatok fizikai-kémiai alapjai

1.1. Termodinamikai alapok

Az acélgyártás termodinamikai alapjainak tárgyalása során a lejátszódó folyamatok hőhatásával és sorrendiségével foglalkozunk.

1.1.1. A tömeghatás törvénye és a kémiai reakciók egyensúlyi állandója

A tömeghatás törvénye szerint egy egyensúlyi kémiai reakcióban részvevő termékek egyensúlyi koncentrációjának megfelelő hatványon vett szorzatából és a kiindulási anyagok egyensúlyi koncentrációjának megfelelő hatványon vett szorzatából képzett tört értéke adott hőmérsékleten állandó. A hányadost a reakció egyensúlyi állandójának nevezzük.

Egy általános kémiai reakcióra:

$$\text{A (1) reakció sebessége a felső nyíl irányában: } \bar{v} = \bar{k} [A]^m [B]^n \quad (2)$$

$$\text{A (1) reakció sebessége az alsó nyíl irányában: } \bar{v} = \bar{k} [A_m B_n] \quad (3)$$

Ahol: $\bar{k}$ és $\bar{k}$ arányossági tényezők.

Az egyensúlyi reakciók nem folynak le teljesen, hanem a kiindulási anyagok teljes elfogyása előtt megállnak, mert egyensúly jön létre a kiindulási anyagok és a reakció termékei között. Egyensúlyi állapotban a reakció az alsó és a felső nyíl irányában azonos sebességgel zajlik:

$$\bar{v} = \bar{v} \quad (4)$$

Így a (2), (3) és (4) egyenlet szerint:

$$\frac{[A_m B_n]}{[A]^m [B]^n} = \frac{\bar{k}}{\bar{k}} = K \quad (5)$$

Ahol: K a reakció egyensúlyi állandója.

1.1.2. Aktivitás, koncentráció

Az aktivitás a reális elegyek, olvadékok alkotóinak termodinamikai koncentrációja. Az aktivitás az adott körülmények között a vizsgált komponens tényleges, a folyamat során rendelkezésre álló szabad koncentrációját jelenti. Az aktivitással tehát figyelembe vesszük az adott rendszer komponenseinek kölcsönhatását. Így az ideális elegyekre, olvadékokra érvényes egyenletek (pl. a fentiek) érvényesek maradnak a reális termodinamikai viselkedésű olvadékokra és elegyekre is.

A tiszta állapotú anyagok aktivitása egységnyi:

$$a_{\text{tisza}} = 1 \quad (6)$$

A gázelegyek aktivitása a parciális nyomással egyenlő:

$$a_{\text{gáz}} = p_i \quad (7)$$

Ideális elegyek és híg oldatok alkotóinak aktivitása a ténylegesen mérhető koncentrációval egyenlő:

$$a_i = x_i \quad (8) - \text{ideális elegyre;}$$

és

$$a_i = c_i \quad (9) - \text{híg oldatra.}$$

1.1.3. A kémiai reakciók termodinamikája

A kémiai folyamatok mindig együtt járnak a rendszer szabadentalpiájának megváltozásával, amely a következő képen fejezhető ki:

$$\Delta G = \Delta G^\circ + RT \ln K = \Delta H + T\Delta S \quad (10)$$

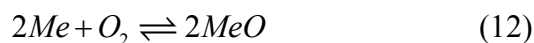
Ahol: ΔG - a rendszer szabadentalpia változása
 ΔG° - a standard szabadentalpia változás
 ΔH - a reakció entalpia változása
 ΔS - a reakció entrópia változása
 K - a reakció egyensúlyi állandója
 T - az abszolút hőmérséklet
 R - a gázállandó (8,314 J/Kmól)

Egyensúlyba ért reakció esetén $\Delta G = 0$. Ha $\Delta G < 0$, akkor a reakció önként végbemegy a felső nyíl irányába. Ha $\Delta G > 0$, akkor a reakció az alsó nyíl irányába folyik.

Egyensúlyi állapotban ($\Delta G = 0$) a reakciók során keletkezett termékek képződésének standard szabadentalpia változásai a (10)-ből kifejezve:

$$\Delta G^\circ = -RT \ln K = \Delta H - T\Delta S \quad (11)$$

Az acélgyártás során végbemenő reakciók szempontjából fontos fém-oxid képződés általános reakcióegyenlete:

A (12) reakció egyensúlyi állandója az (5) egyenlet szerint (az 1.1.2. pontban leírtaknak megfelelően aktivitásokkal számolva):

$$K = \frac{a_{MeO}^2}{a_{Me}^2 \cdot a_{O_2}} \quad (13)$$

Figyelembe véve a (6) egyenletet, mert a reakcióban tiszta anyagok vesznek részt, és a (7) egyenletet, a (13) egyenlet a következő képen egyszerűsödik:

$$K = \frac{1}{P_{O_2}} \quad (14)$$

Az acélgyártás során keletkező fém-oxidok képződésének standard szabadentalpiája a (11) és (14) egyenletek alapján:

az egyensúlyi állandó értéke csökken, endoterm folyamatoknál ($\Delta H > 0$) a hőmérséklet növekedésével az egyensúlyi állandó értéke növekszik (állandó nyomás esetén).

Egy egyensúlyi reakció során a kialakuló egyensúlyi összetétel nemcsak a hőmérsékletnek, hanem a nyomásnak is függvénye, ha a termékek összes moláris térfogata nem azonos a reagensek összes moláris térfogatával. A nyomás növekedése a térfogatcsökkenés irányába végbemenő reakciót segíti. (Pl. a Boudouard-reakciót, $2CO \rightleftharpoons CO_2 + C$ a nyomás növekedése a térfogatcsökkenés irányába ható reakciót, azaz a CO elbomlását segíti.)

1.1.4. Megoszlási törvény

Az egymással nem elegyedő két folyékony fázisban (az acélglyártásban ez a fémfűrdő és a salak), ha egy újabb, harmadik anyagot oldunk, akkor a két fázisban az oldott anyag koncentrációjának aránya adott hőmérsékleten állandó, ezt az állandót nevezzük megoszlási tényezőnek (L). A megoszlási törvényt pl. FeO-ra felírva:

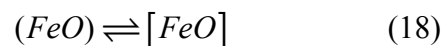
$$L_{FeO} = \frac{(FeO)}{[FeO]} \quad (17)$$

Ahol: L_{FeO} - az FeO megoszlási tényezője

(FeO) - az FeO wt%-os mennyisége a salakban

$[FeO]$ - az FeO wt%-os mennyisége a fémfűrdőben

A megoszlási egyensúly megváltoztatásával szabályozni lehet az oxigén áramlási irányát. A frissítés során pl. a salakból a fémfázisba történő oxigénáramlás szükséges, ezért ekkor a salak FeO tartalmát növelve, az L_{FeO} állandósága miatt a

reakció a felső nyíl irányába játszódik le (fémfűrdőt oxidáló salak). Dezoxidáláskor a salak FeO tartalmának csökkenésével a (18) reakció az alsó nyíl irányába megy vége (fémfűrdőt redukáló salak).

A bázikus salak erősebben oxidáló salak, mint a savanyú salak. Pl. 1600°C-on bázikus salakban (nagy CaO, MgO tartalom):

$$L_{1600_{bázikus}} = \frac{(FeO)}{[FeO]} = \frac{50}{1} \quad (19)$$

míg savanyú salakban (nagy SiO₂, FeO, MnO tartalom):

$$L_{1600_{savanyú}} = \frac{(FeO)}{[FeO]} = \frac{100}{1} \quad (20)$$

1.1.5. Az elemek acélfázisban történő oldódása

Az elemek acélfázisban történő oldódásának nagy szerepe van az acélglyártás reakcióinak termodinamikai elemzésekor, az acélok dezoxidálásakor, ötvözésekor. A folyékony vasban az acél ötvöző és szennyező elemeinek oldódása három csoportba osztható.

A vassal ideális oldatot alkotó ötvözőelemek a Cr, Co, Mn, Mo és a W. Ezek a vasban korlátlanul oldódnak (Mo-t és W-ot kivéve), a vassal nem képeznek vegyületet. A vassal nem ideális oldatot alkotó ötvözőelemek az Al, Cu, Ni, Si, V, Ti és a Zr. Ezek a vas olvadáspontján, a folyékony vasban tökéletesen oldódnak. Nemfémek elemek oldódása esetén az oldódás hőmérséklet és nyomásfüggő. Egyes kétatomos gázok nagy hőmérsékleten könnyen disszociálnak, majd atomos állapotban oldódnak a fémfürdőben (N_2 , H_2 , O_2). A Sieverts-törvény megmutatja, hogy az acélgégyártási folyamatokban fontos gázoknak oldódásának mennyisége arányos a fémfürdő feletti parciális nyomásuk négyzetgyökével.

1.2. Reakciókinetikai alapok

A termodinamikai vizsgálatok alapján csak a reakciók lejátszódásának lehetősége határozható meg, a reakciók mechanizmusának feltárásával, a reakciók sebességével a reakciókinetika foglalkozik. A termodinamikailag lehetséges reakciót a kinetikai feltételek hiánya akadályozhat meg a lejátszódásban.

Az acélgégyártási eljárások során a reakciókinetika négy fő folyamatot vizsgál:

- Az anyagszállítás sebességének vizsgálata a valamely reakcióban részvevő anyag reakcióhelyre történő eljutására ad választ.
- A kémiai reakciók sebességének vizsgálata.
- A gázbuborék képződés feltételeinek vizsgálata.
- Heterogén reakciók mechanizmusa, amelyek az acélgégyártási folyamatok során a gáz-, salak- és a fémfázis között játszódnak le.

2. Az acélgégyártás legfőbb folyamatai

2.1. Frissítés

A frissítő periódus célja az acélfürdő C-, H_2 - és P-tartalmának csökkentése és a hőmérséklet növelése. Az oxidáció több féle képen oldható meg:

- levegő oxigénjével (Bessemer- és Thomas-eljárás)
- oxidáló salakkal (Siemens-Martin eljárás)
- tiszta oxigénnel (oxigén fúvató eljárások)
- oxigén és argon együttes befúvásával (AOD)

A kísérő elemek oxidációja oxigén vagy levegő befúvatos frissítés esetén közvetlenül az oxigén vagy a keletkező FeO hatására mehet végbe. Az oxidáló salakkal történő frissítés esetén a nagy FeO tartalmú salak végzi a fém-salak fázishatáron a megoszlási törvénynek megfelelően (ld. 1.1.4.). Az egyes elemek oxidációjakor jelentős hőmennyiség szabadul fel, ami emeli a fürdő hőmérsékletét. A karbon kiégésekor keletkező CO és CO_2 élénk fűvésbe hozza a fürdőt, ami ezáltal a fürdőt átkeveri, növeli az egyes fázisok közötti érintkezési felületet, növeli a reakciók sebességét, intenzívebbé teszi a hőátadást és elősegíti a gázok és a zárványok eltávolítását. A karbonleégés sebessége a technológiai lépés fontos jellemzője, a szél és oxigénfrissítéses eljárások esetén kb. 0,3% C/min, az oxidáló salakos eljárásnál kb. 0,3% C/h.

A foszfor eltávolítása bázikus, nagy CaO-tartalmú salakkal történik, a vasban oldott foszfor oxidációjával keletkező savanyú jellegű P_2O_5 -ot a kis bázicitású FeO-val szemben az erősen bázikus CaO stabilan megköti.

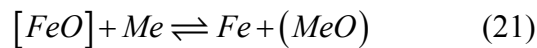
2.2. Dezoxidálás

Azért, hogy az acélfürdőben oldott kísérő elemek oxidációja kellő sebességgel menjen végbe, az oxidálószer feleslegben történő adagolása szükséges. Így a frissítés után az acél túlzottan nagy mennyiségű oxigént tartalmaz, többet mint amennyit szilárd állapotban oldani képes, ezért a kristályosodás során a kristályhatárokon FeO zárványok formájában kiválik és rontja a szilárdsági tulajdonságokat. A folyékony vasban az oldott oxigéntartalom már igen kis

mennyiségben is FeO-ként van jelen. A káros oxigénmennyiséget csökkenteni kell, vagy kevésbé káros oxidok formájában kell megkötni.

2.2.1. Kicsapásos dezoxidálás

A kicsapásos dezoxidálás lényege, hogy az acélfürdőben oldott oxigént (vagy FeO-t), olyan elemmel kötik meg, amelyiknek az oxigénhez való affinitása nagyobb, mint a vasé (vö. az oxidok képződésének szabadentalpia-változását mutató 1. ábra). A kicsapásos dezoxidálás általános reakcióegyenlete:

Ahol Me a dezoxidáló elem, amely az oxigénhez való affinitás növekvő sorrendjében lehet: Mn, Si, Ti, Al, stb (az Al az acélban kettős szemcsenagyságot okozhat). A Mn-t és a Si-t ferroötvtözetek, az Al-ot legtöbb esetben tiszta fém formájában használják. A csak Mn-nal dezoxidált acélokban még marad oxigén, dermedéskor a karbontartalom hatására CO keletkezik. Az ilyen acélokat csillapítatlan acéloknak nevezik. A Mn-Si-mal és a Mn-Si-Al-mal dezoxidált acélok esetén dermedéskor nincs CO fejlődés. Ezeket csillapított acéloknak nevezzük.

A képződött oxidnak kis olvadáspontúnak kell lennie, hogy ezáltal koagulálhasson, és így a dezoxidációs termékek növekedését elősegítse, valamint kis fajsúlyúnak kell lennie, hogy gyorsan a salakba emelkedhessen. A gömb alakúnak feltételezett dezoxidációs termék felemelkedését a Stokes-tétel írja le:

$$v = \frac{2g}{9\eta} (\rho_{\text{fürdő}} - \rho_{\text{zárvány}}) r^2 \quad (22)$$

Ahol: v - a zárványok emelkedési sebessége
 g - a nehézségi gyorsulás
 η - az acélfürdő viszkozitása
 $\rho_{\text{fürdő}}$ - a fürdő sűrűsége
 $\rho_{\text{zárvány}}$ - a dezoxidációs termék sűrűsége

2.2.2. Diffúziós dezoxidálás

Az acélfürdő oxigéntartalmát nemcsak az [FeO] redukciója útján, hanem az [FeO]-nak a salakba való eltávolításával is lehet csökkenteni. Ezt a módszert, amikor az FeO az acélfürdőből a redukáló salakba diffundál diffúziós dezoxidálásnak nevezzük. A megoszlási törvény értelmében (ld. 1.1.4.) a salakban lévő szabad FeO-t csökkentve csökken az acél FeO tartalma is csökken anélkül, hogy dezoxidáló anyagot adnánk a fürdőbe. A vasnak a salakból a fémfürdőbe való visszaredukciójára speciális dezoxidáló keverékeket használnak, amelyek fő alkotója valamilyen karbonhordozó (koks, faszén, grafit, kalciumkarbid, stb.) és legtöbbször emellett még ferroszilíciumot is hozagolnak. Ez két egyenlettel jellemezhető:

A vasnak a salakból való redukciója történhet szintetikus salakkal is, de ekkor a vas nem redukálódik vissza az acélfürdőbe, hanem a salak valamelyik fém oxidja köti meg a salakban. Ez egy egyenlettel fejezhető ki:

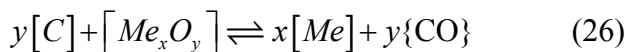

A diffúziós dezoxidáció esetén a karbonnal vagy karbiddal való dezoxidáció terméke gáznemű, így eltávozik az acélfürdőből, azonban a diffúziós dezoxidáció túl lassú, ezért általában összekapcsolják a kicsapásos dezoxidációval.

2.2.3. Dezoxidálás vákuumban

Vákuumban történő dezoxidáláskor olyan dezoxidálószerke kerülnek előtérbe, amelyek terméke elszívható gáz, így a reakció a termék keletkezésének irányába tolható el (vö. 1.1.3.). Ez azonban csak akkor érvényes, ha reakció bal oldalán kevesebb mólnyi gáz van, mint a jobboldalon. A vákuum által a dezoxidáció hatékonyságára gyakorolt hatás kihasználására tökéletes lehetőséget csak a kondenzált állapotban lévő, illó oxidokat alkotó elemek alkalmazása nyújt. Ilyen elem a C. A karbonnal történő dezoxidálás reakcióegyenlete:

A karbonnal, vákuumban végzett dezoxidáció előnye, hogy az egyensúlyi $[C\%][O\%]$ szorzat értéke a CO parciális nyomás csökkenésével jelentősen csökken. Az elérhető legkisebb szorzatérték kb. $2 \cdot 10^{-12}$, amely $10^{-3} \dots 10^{-4}$ torr p_{CO} esetén érhető el. Ez azt jelenti, hogy $O\% = 0,001 \dots 0,002$ és $C\% = 0,002 \dots 0,006$. A p_{CO} értéke argonbefúvással is csökkenthető (AOD acélgyártás)

3. Történelmi acélgyártó eljárások

3.1. Meteorvasak

A legkorábbi (kb. hatezer éves) vastárgyak tulajdonképpen acélnak tekinthető vasmeteorokból készültek. A vasmeteorok vegyi összetételére jellemző, hogy nikkeltartalmuk akár 20% is lehet, egyéb ötvözőket viszont csak kis mennyiségben tartalmaznak. Ennek köszönhetően a vasmeteorok nagyon jól kovácsolhatóak, jól kovácstűzi-hegeszthetőek voltak, és a korrózióknak is jobban ellenálltak, mint a későbbi korok kis karbontartalmú szénacélból készült vastárgyai.

3.2. Bucavas előállítás

A vas kb. i.e. 11-7. századi tűzi úton történő előállításának felfedezése feltételezhetően a rézkohászati technológiából eredeztethető. A vaselőállítás ősi módja szerint kis faszéntüzelésű kemencékben, közvetlenül a vasércből nyertek egy salakos vasszivacsot, ún. vasbucát. A vas az elérhető kis kohászati hőmérséklet mellett nem olvadt meg ezért csak csekély mértékben ötvöződött karbonnal. Az előállított néhány kilogramm tömegű vasbucát újrahevítették, tömörítették. Eközben a sok vasoxidot tartalmazó, ezáltal alacsony olvadáspontú salak jelentős része kifolyt, kipréselődött. A vas előállításának ezen ősi technológiáját mai szakkifejezéssel élve direkt módszerű vagy közvetlen acélgyártásnak nevezhetnénk. A technológia Magyarországon egészen az 1880-as évekig élt.

3.3. Frisztűzi acélgyártás

A XVI. Században megjelent eljárás nyersvasból állított elő az ún. forrasztott acélt. Aknás kemencébe faszenet, nyersvasat és nagy FeO-tartalmú salakot adagoltak, majd az elegyet $1300-1350^\circ\text{C}$ körüli hőmérsékletre hevítették. A megolvadó nyersvas lecsepegett az akna aljára, az oxidáló kemenceatmoszféra és a nagy FeO-tartalmú salak hatására a kísérő elemei (C, Mn, Si és P) kioxidálódtak, bár a FeO-val történő foszfortalanítás tökéletlen volt. Az

eredetileg kb. $C = 4,3\%$ összetételű nyersvas karbontartalma fokozatosan csökkent. Elérve a likvidusz vonalat megkezdődött a szolidusz vonalig tartó kristályosodás. Mivel a nyersvas nagy karbontartalom mellett érte el a likvidusz hőmérsékletet, a benne oldott oxigén mennyisége még csekély volt. Az összeállt vasterméket kovácsolással salaktalanították és kovácshegesztették össze.

3.4. Kavaró eljárás

Az 1784-ben bevezetett kavaró eljárás berendezése olyan rostélytüzelésű lángkemence volt, ahol az olvasztóteret tűzhíd választja el a rostélytól. Az olvasztóterbe nyersvasat és oxidáló anyagot (vasérc, reve, salak) adagoltak. Az olvadék kavarása eredményeként az olvadt nyersvas az olvadt oxidálóanyag vasoxid tartalmának hatására frissítődött. A vas kb. 1300°C hőmérsékleten kristályosodott ki és állt össze gomolyává, amely salakszennyeződését kovácsolással távolították el.

3.5. Tégelyacélgártás

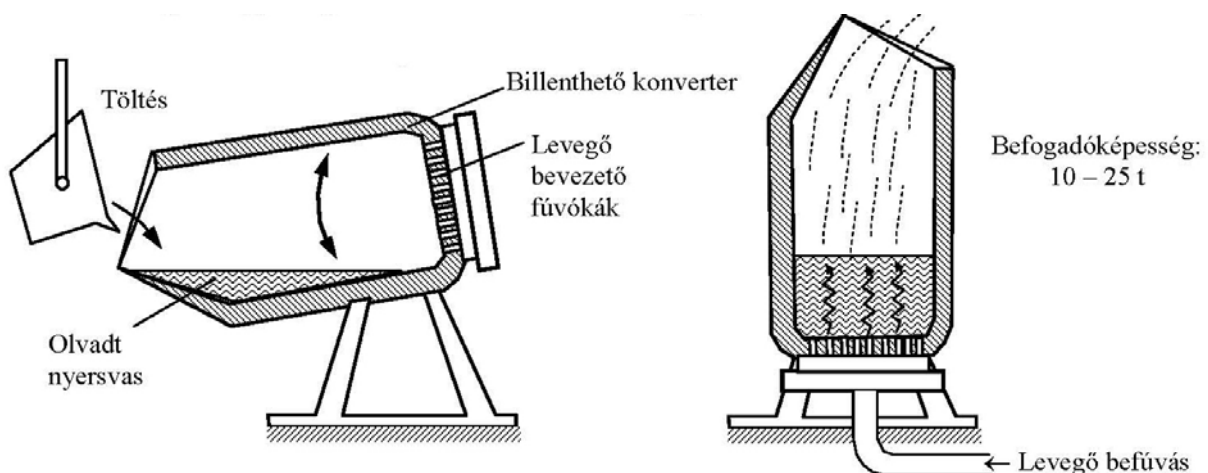
Az 1740-ben kialakult tégelyacélgártás berendezése egy grafit és agyag keverékéből készült tégely volt. A betétanyag a kavart vagy frisstűzi acél, a salakképző kvarchomok vagy üvegcserep volt. A betét beadagolása után a tégelyt lezárták és kívülről hevítették. Az átolvasztási módszerrel homogénebb és tisztább terméket kaptak. A technológiát az elektroacélgártás szorította ki a XX. században.

3.6. Szélfrissítéses konverteres acélgártás

3.6.1. Bessemer-eljárás

Az 1855-ben szabadalmaztatott Bessemer-eljárás 1870-1910 között adta a világ acéltermelésének túlnyomó részét. Ebben az időben jó minőségű, kis foszfortartalmú ércék és kis kéntartalmú szenek álltak rendelkezésre, így jó minőségű volt a nyersvasbetét. A jó minőségű alapanyagok kimerülésével párhuzamosan fejlődtek ki a bázikus bélést alkalmazó eljárások.

Az eljárás berendezése a billenthető körte alakú konverter, amelybe a folyékony nyersvas beöntése után alulról fúvókák keresztül levegőt fúvatnak be (2. ábra).

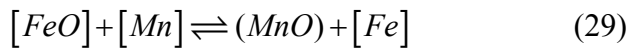
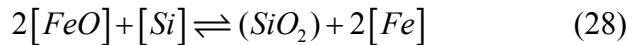

2. ábra: A Bessemer-eljárás berendezése

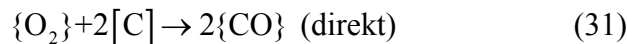
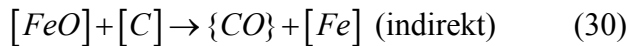
A nyersvas fúvatásakor intenzív fürdőmozgás jön létre, amely gyorsan telíti a fürdőt oxigénnel:

A fűrdőben oldódó [FeO] a kísérő elemeket oxidálja. Az oxidáció első periódusában a Si és a Mn,

második periódusában a C oxidálódik:

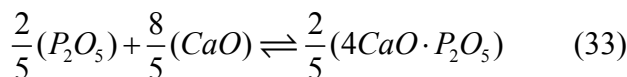
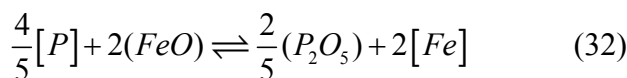

A C oxidációja végén a vas oxidációja kezdődik meg, az acélfűrdő [FeO]-tartalma fokozatosan növekszik, így a megoszlási törvény értelmében (17) a salak elkezd telítődni (FeO)-val.

A Bessemer-eljárás savas bélésű, ezért kéntelenítést és foszfortalanítást nem lehet benne végezni. Az adag dezoxidálása FeMn, FeSi, Al, tükörvas felhasználásával történik.

3.6.2. Thomas-eljárás

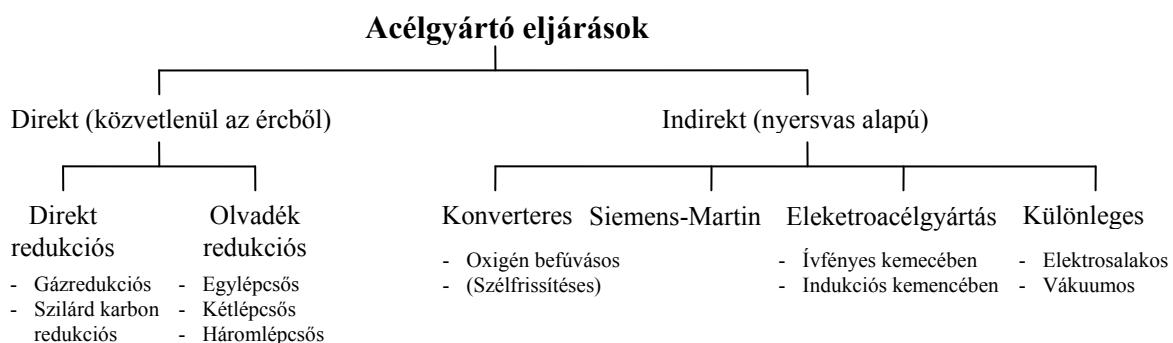
Az 1878-ben szabadalmaztatott Bessemer-eljárás 1940-1960 között adta a világ acéltermelésének túlnyomó részét. Az eljárásnál a Bessemer-eljárás berendezését és elvét alkalmazzák, de a bázikus bélésű konverter és égetett mész adagolása teszi lehetővé a foszfor stabil megkötését kalciumfoszfát alakjában. A (27) reakció lejátszódása után:

A frissítés első periódusában a Si, és a Mn oxidálódik a (28) és (29)-nek megfelelően, ezt követi a C (30) és (31), majd a P (32) és (32) szerinti oxidációja (ugyanis a hozagolt CaO kezdetben nem, csak az (FeO) megjelenésekor oldódik a salakban).

4. Modern acélgártó eljárások

Direkt és indirekt módszerű acélgártást különböztetünk meg aszerint, hogy az acélgártó eljárás közvetlenül az ércből, vagy a megelőző nyersvasgyártási lépés termékéből, a nyersvasból állítja elő az acélt. A legfontosabb mai acélgártó eljárások csoportosítását a 3. ábra mutatja:

3. ábra: A fontosabb mai acélgártó eljárások csoportosítása

4.1. Direkt módszerű acélgártási eljárások

A direkt módszerű acélgártási technológiák a szilárd vasterméket, an ún. vasszivacsot előállító direkt redukciós eljárások és a folyékony (általában a nyersvashoz hasonló) vasterméket előállító olvadékredukciós eljárások csoportjára oszthatók. Ezek a technológiák még ma is lassan terjednek, jelenleg a teljes acéltermelésből kb. 5%-ban részesednek.

4.1.1. Direkt redukciós eljárások

A direkt redukciós eljárások körébe tartozik minden olyan eljárás, amely dús (kis meddő tartalmú) vasércből, szilárd állapotban, gáznemű (gázredukciós) vagy szilárd redukálószerrel felhasználásával (szilárd karbon redukciós) kis C-tartalmú vasterméket állít elő. A nagy fémessítési fokkal ($Fe_{fém}/Fe_{össz} > 0,92$) és minimális meddőtartalommal rendelkező vasszivacs elsődlegesen az elektroacélgártás betétanyagaként használható fel. A kisebb fémessítési fokkal rendelkező vasszivacsok, mint előredukált betétanyagok a nagyolvasztóban kohósíthatók.

A gázredukciós eljárás két fő egysége az aknás kemence típusú reaktor, amelyben a lefelé haladó érc vagy pellet színvassá történő redukcióját a CO és a H₂ végzi. A másik fő egységben, a konvertálóberendezésben, a torokgázokat (CO₂, H₂O) többnyire földgázzal reagáltatva állítják elő a redukálógázt, amelynek összetétele általában CO=25-40%, H₂=35-55%, hőmérséklete 760-900°C.

A szilárd karbon redukciós eljárás során a finomszemcsés ércből, nagy reaktivitású kokszzarából és a salakképző anyagból álló betétanyag keverékét forgócsöves kemencében reagáltatják, így állítanak elő vasszivacsot. A redukciós hőmérséklet kb. 900-1100°C.

2008-ban a világ kb. 1200Mt-ás acéltermeléséből a direkt redukciós technológiával előállított acél mennyisége 68,5Mt volt. A termelés 75%-a gázredukciós (Midrex 60% és HyL 15%), 25%-a szilárd karbon redukciós technológia alapú volt.

4.1.2. Olvadék redukciós eljárások

Az olvadékredukciós eljárásokban ércporokat, előredukált vagy előredukálatlan érc koncentrátumokat állapotban többnyire gyenge minőségű szenek vagy szénporok felhasználásával, folyékony halmazállapotban, többnyire nyersvashoz hasonló összetételű folyékony vassá, illetve vasötvözeté redukálnak nagy hőmérsékleten (1500-1900°C-on).

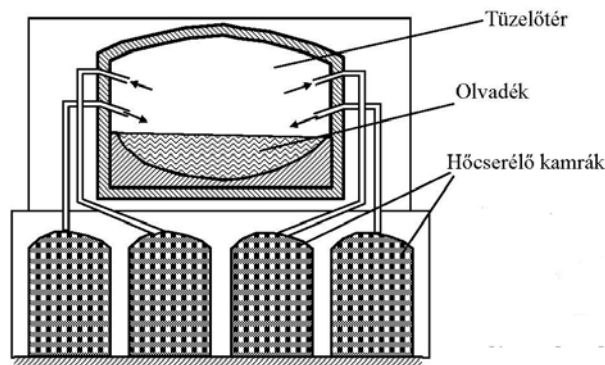
Az olvadékredukciós eljárások három csoportba oszthatók. A ritkán alkalmazott egylépcsős eljárás során az olvadékredukcióban keletkező CO-t oxigénnel elégetve közvetlenül fedezik a folyamat hőszükségletét. A kétlépcsős eljárás esetén az olvadékredukciós részben keletkezett CO-t visszavezetik az előredukációs térbe, ahol a CO elvégzi az érc előredukációját. A hőt a távozó torokgázok elégetésével nyert villamos energiával biztosítják. Elterjedt kétlépcsős olvadékredukciós technológia az Inred- és az Elred-eljárás. A háromlépcsős technológiában az olvasztó és a redukciós tér között egy harmadik térben elhelyezett kokszágyon végzik az olvasztó térből érkező égéstermékek redukáló gázzá történő konverzióját. A redukáló gázt ezután a redukciós térben az érc előredukációjára hasznosítják. Elterjedt háromlépcsős olvadékredukciós technológia a Plasmamelt-, Kawasaki- és a Pirogas-eljárás.

4.2. Nyersvas alapú acélgártási eljárások

4.2.1. Siemens-Martin eljárás

Az 1864-ben kialakult SM-eljárás berendezése a regeneratív tüzelésű lángkemence (4. ábra). Az SM-eljárás betéte lehet hulladék-nyersvas, nyersvas-érc és hulladék szén. A fűtést nemcsak a kemenceatmoszféra oxigéntartalma, hanem az oxidáló salak is végzi a fém-salak fázishatáron a megoszlási törvénynek (17) megfelelően. Az így a fémfázisban oldódó [FeO] a kísérőelemeket oxidálja. Az oxidáció sorrendje, Si, Mn majd P, a hőmérsékleten

növekedésével kerül egyre inkább előtérbe a C (30) egyenlet szerint oxidációja. Az oxidálódott foszfor bázikus salakban (nagy MgO és CaO tartalom) megköthető. Az SM eljárás dezoxidációs szakaszában FeMn, FeSi, Al, FeTi esetleg CaSi közvetlenül a csapolás előtt az üstbe vagy a folyadéksugárba történő adagolásával kicsapásos dezoxidálást, vagy redukáló salakkal diffúziós dezoxidálást is alkalmaznak (a 2.2.2-ben leírtaknak megfelelően).

4. ábra: A SM- eljárás berendezése

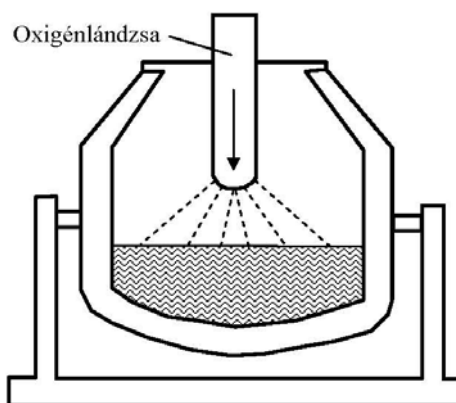
4.2.2. Oxigén befúvásos konverteres acélgártás (LD)

Az oxigén befúvásos konverteres eljárásoknak három nagy csoportja létezik.

A ráfúvásos oxigén konverteres eljárásnál az adag 75-90% folyékony nyersvas mellett acélhulladékból, vagy ércből áll. A tűzálló bélésű konverterbe az oxigént vízzel hűtött lándzsán keresztül 10-14bar nyomással juttatják be.

A fenékfúvatásos oxigén konverteres eljárásnál az oxigén a konverter fenekén önmagát hűtő fúvókarendszeren jut a fémfürdőbe (hasonlóan a levegő frissítéses Bessemer és Thomas eljáráshoz, ld. 3.6.1. és 3.6.2.)

Az argon-oxigén befúvásos konverteres eljárás (AOD) során oxigén és argon gáz keverékét fújják be a konverterbe, így csökkentve a keletkező CO parciális nyomását, ezáltal javítva a dekarbonizálás hatásfokát (v.ö. 2.2.3.). Ezzel az eljárással állítják elő a kis karbontartalmú, korrózió- és saválló acélokat.

5. ábra: Az LD-eljárás berendezése

4.2.3. Elektroacélgártás

Az elektroacélgártó eljárás kezdetei 1878-ra nyúlnak vissza. Az eljárás berendezése az ívfényes (6/a. ábra) vagy az indukciós kemence (6/b. ábra). Az elektrokemence fémbetétje szinte kizárólag acélhulladék, ritkán, akkor is csak kis mennyiségben használnak nyersvasat. Az elektrokemence atmoszférája ezért csak gyengén oxidáló, a kis mennyiségben jelen lévő kísérőelemek oxidációját (különösen a foszforét) külön bevitt oxigénhordozóval (kis

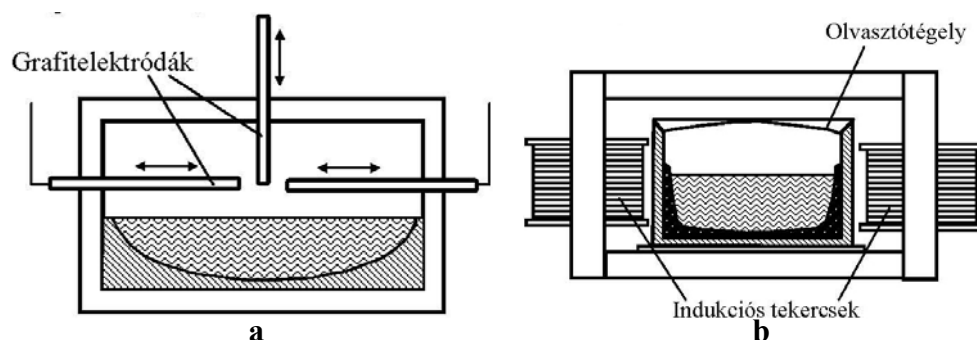
mennyiségű érc, reve, ipari oxigén) kell biztosítani. Az elemek oxidációja [FeO] közvetítésével és az oxidációs termékek elsalakulása az SM-eljáráshoz hasonlóan történik.

A jó minőségű acél gyártásának elengedhetetlen feltétele a fővés (v.ö. 2.1.) Mivel a betét karbon tartalma csekély, a CO keletkezéséhez valamilyen karbonhordozót (ált. kokszot) is be kell adni.

Az elektroacélgyártás során a kemencében az oxidációs periódus alatt megtörténik az oxigénhez a vasnál kisebb affinitású fémek beötvözése is (Mo, Ni, Co, Cu). Az oxidációs periódus végén a keletkezett salakot lehúzzák. A salak eltávolítása után a dezoxidáló periódusban redukáló salakot képeznek, Mész, folyópát és kokszpor keverékéből (diffúziós dezoxidálás). A további dezoxidálás Ferroötvözetekkel történik (kicsapásos dezoxidálás). Azokat az ötvözőfémeket, amelyek oxigénhez való affinitása a vasnál kisebb, a dezoxidáló periódus végén ötvözik be (Cr, V, Ti, Ce, Ta, B, Nb) azért, hogy kevés legyen az oxidos formában megkötődő veszteség.

Az ívfényes kemencében a betét megolvasztásához és az acélfürdő felhevítéséhez szükséges hőt elektródák közötti villamos ív termeli. Az indukciós kemencében a betét a benne gerjesztett középfrekvenciás váltóáram Joule-hője hatására olvad meg.

Az indukciós kemencében a fürdő állandó mozgásban van az indukált áram hatására, ez kedvez a gáztalanításnak. Az ívkemencében azonban a redukáló periódusban elmarad a fürdő fővése, így jelentős a fürdő gáztartalma. Ezt a káros gázok parciális nyomásának csökkentésével lehet elkerülni (ld. Sieverts-törvény, 1.1.5.).

6. ábra: Elektroacélgyártás a.) ívkemencében, b.) indukciós-kemencében.

4.2.4. Különleges acélgyártó eljárások és finomító eljárások

A nemfémes zárványok és gázok, valamint a dúsulások rontják az acél több fontos tulajdonságát, ezért ezek mennyiségét csökkenteni kell a különleges igénybevételnek kitett acélok esetén. A metallurgiai folyamatok szerint három csoportba sorolhatók az acélfinomító eljárások.

A salak-fém reakción alapuló eljárások során a salak legkedvezőbb összetételével állítják be a kívánt reakciók optimális egyensúlyi helyzetét a megoszlási törvény (17) alapján. Így dolgoznak az elektrosalakos olvasztókemencék és a szintetikus salakos eljárások.

Az eljárások másik csoportjában elsősorban fizikai folyamatok érvényesülnek, amikor vákuumban vagy védőgázban olvasztják át az acélt, így csökkentve a gáz- és szennyezőtartalmát. Ide tartozik a vákuumos és a vákuumindukciós átolvasztás.

Az előző két eljárás kombinációi az egyidejűleg salakkal és vákuummal, vagy védőgázzal dolgozó eljárások. Ilyenek a plazmasugaras, plazmaíves, vákuumindukciós, vákuumíves elektrosalakos leolvasztási eljárások.

5. Felhasznált irodalom

Tylecote R.: *The prehistory of metallurgy*, London, 1986

Remport G.: *Magyarország vaskohászata az ipari forradalom előestéjén (1800-1850)*, Budapest, 1995
Simon S., Sziklavári J., Szőke L.: *Újabb technológiai megoldások az acélgyártásban*, Budapest, 1978
Csabalik Gy., Szarka Gy.: *Vaskohászattan I*, Budapest, 1985
Artinger I., Csikós G., Krállics Gy., Németh Á., Palotás B.: *Fémek és kerámiák technológiája*, Budapest, 2000
Szegeci J.: *Acélgyártás 1*, Budapest, 1984
Szegeci J., Szabó Z.: *Acélgyártás 2*, Budapest, 1984
Csabalik Gy.: *Acélgyártás 3*, Budapest, 1984
Óvári A.: *Vaskohászati kézikönyv*, Budapest, 1985
Farkas O.: *Nyersvasmetallurgia*, Budapest, 1989
Pásztor G.: *Kémiai metallurgia*, Budapest, 1989
The Metals Society: *Direct reduction of iron ore*, London, 1979
Midrex: *Word direct reduction statistics*, 2009